

ВІДІМЕННИКОВА ДІЄСЛІВНА МОРФОЛОГІЧНА ТРАНСПОЗИЦІЯ В ГРАМАТИЧНІЙ СТРУКТУРІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті цілісно досліджено відіменникову дієслівну морфологічну транспозицію. Виявлено причини можливості/неможливості морфологічного завершення відіменникового різновиду дієслівної аналітичної синтаксичної транспозиції. Вирізнено і докладно схарактеризовано семантичні групи синтаксично вербалізованих іменників, здатних до морфологізованих дієслівних перетворень. Проаналізовано особливості семантики дієслівних морфологічних транспозитів, утворених від іменникових основ за допомогою спеціальних афіксальних морфем. З'ясовано ступені продуктивності дієслівних словотворчих афіксів як регуляторів морфологізації предикативно представлених іменникових форм. Простежено особливості творення дієслівних морфологічних транспозитів від іменників на позначення істот, а також від іменників – назв предметів. Схарактеризовано відіменникові дієслівні морфологічні утворення в канві формально-синтаксичної та семантико-синтаксичної реченневих структур. Визначено валентний актантний потенціал аналізованих дериватів.

Ключові слова: іменник, дієслово, транспозиція, дієслівна аналітична синтаксична транспозиція, дієслівна морфологічна транспозиція, транспозит, аналітична синтаксична морфема-зв'язка, суфікс.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема частиномовних переходів сьогодні в центрі зацікавлень українських учених передусім тому, що розвиток граматики на функційно-категорійних засадах зумовив якісно новий підхід до класифікації частин мови з урахуванням семантичного, морфологічного і синтаксичного критеріїв. З'ясування особливостей транспозиції, докладне вивчення різновидів частиномовних переходів відповідно до синтаксичного, морфологічного та семантичного ступенів їхньої реалізації – одне з важливих питань сучасної транспозиційної граматики, що потребує цілісного осмислення та пошуку нових продуктивних методів аналізу на матеріалі сучасної української літературної мови.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У лінгвоукраїністиці протягом останніх кількох десятиріч з'явилася низка праць, присвячених проблемам зовнішньої транспозиції, зокрема різновидам та ступеням переходу в системі частин мови. Викінчена модель репрезентації

транспозиції на тлі гетерогенної частиномовної класифікації, що уможлиблює виокремлення трьох ступенів переходу в системі частин мови, є результатом наукових пошуків І. Р. Вихованця [2] та його послідовників К. Г. Городенської [9], А. П. Загнітка, [12], Н. В. Гуйванюк [11], Н. М. Костусяк [13], А. Ю. Габай [8] та ін., наукові студії яких підтверджують і поглиблюють граматичну концепцію вченого. Проте, попри значні напрацювання в царині транспозиційної граматики, проблеми, пов'язані з системним вивченням морфологічного ступеня відіменникового різновиду дієслівної транспозиції сьогодні залишаються актуальними і потребують поглибленого вивчення на широкому фактичному матеріалі сучасної української літературної мови.

Мету нашої студії вбачаємо в комплексному дослідженні відіменникового різновиду дієслівної морфологічної транспозиції в сучасній українській літературній мові. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**: 1) виявити причини можливості/неможливості морфологічного завершення відіменникової дієслівної аналітичної синтаксичної транспозиції; 2) репрезентувати семантичні групи синтаксично вербалізованих іменників, здатних до морфологічної дієслівної транспозиції; 3) з'ясувати ступені продуктивності дієслівних словотворчих афіксів як регуляторів морфологізації предикативно представлених іменникових форм; 4) простежити особливості творення дієслівних морфологічних транспозитів від іменників на позначення істот та предметів; 5) схарактеризувати відіменникові дієслівні морфологічні деривати в канві формальної та семантичної реченневих структур.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Похідні дієслова, утворені внаслідок відіменникової морфологічної вербалізації, вирізняє від вихідних відіменникових дієслівних синтаксичних аналітичних транспозитів синтетичний спосіб репрезентації дієслівних граматичних значень, який уможлиблює модифікацію лексичної семантики в бік набуття процесуальності та усуває суперечність між морфологічною формою категорії і зайнятою нею невласне-синтаксичною позицією. За спостереженнями К. Г. Городенської, «суперечність на рівні форми категорії й функції усувається одним, загальним для всіх транспозиційних переходів шляхом – вторинно вжита категорія замінюється іншою, саме тією, для якої ця функція є первинною. <...> Нова категорія

дістає відповідне формальне вираження, що досягається насамперед системою афіксальних засобів – суфіксів, рідше – суфіксів і префіксів, а також граматичне оформлення, яке виявляється в нейтралізації одних граматичних ознак і набутті інших» [5, с. 159]. Як бачимо, вирішальне значення на другому етапі частиномовних переходів – етапі їхнього морфологічного завершення – мають афіксальні морфеми морфологізованих лексико-граматичних класів слів.

Процес перетворення аналітичних синтаксичних морфем-зв'язок або морфем-напівзв'язок у всіх їхніх особово-числових та часових формах на суфікси можливий за переходу предикативно вжитого іменника відповідної семантики в позицію кореневої морфеми дієслова. Здатність до поєднання з кореневими морфемами іменникового зразка виявляють передовсім суфікси *-ува-* та *-и-*, пор.: *Брат учитель* → *Брат учителює*; *Брат був учителем* → *Брат учителював*; *Брат буде учителем* → *Брат учителюватиме*; *Брат був би учителем* → *Брат учителював би*; *Дідусь вівчар* → *Дідусь вівчарить* і т. д.

Іменникові компоненти звичайно слугують дериваційною базою двох семантичних класів дієслів: 1) дієслів, що утворені від іменників на позначення істот; 2) дієслів, які постали від іменників – назв предметів. Відіменникові дієслівні утворення, що належать до першого семантичного класу, наділені загальним значенням «бути кимсь за професією, видом занять, соціальним або родинним станом, виконувати те, що властиве особі, названій твірною іменниковою основою, уподібнюватися до особи, окресленої такою основою» [15, с. 51, 173]. До ядра цього семантичного класу передусім належать дієслівні транспозити, утворені від іменників на позначення видів занять, професій тощо за допомогою двох суфіксів *-ува-*, *-и-*, з-поміж яких перший є продуктивнішим: *бортник* – *бортникувати* (заст.), *бондар* – *бондарювати*, *вівчар* – *вівчарювати* (*вівчарити*), *гончар* – *гончарювати* (*гончарити*), *кравець* – *кравцювати*, *кухар* – *кухарювати* (розм.), *лікар* – *лікарювати* (розм.), *мірошник* – *мірошникувати*, *писар* – *писарювати* (розм.), *скотар* – *скотарювати* (*скотарити*); *стельмах* – *стельмахувати* (*стельмашити*, рідко), *учитель* – *учителювати*, *тесля* – *теслювати*, *тесляр* – *теслярювати*, *чабан* – *чабанувати* (*чабанити*), *чоботар* – *чоботарювати*, *швець* – *шевцювати* і под., наприклад: *Батько з діда-прадіда кушнірує, обшиває гусятинців кожухами* (М. Вінграновський); *Гриць і майструє, і бондарює, і фурманує, в промисловця в лісі робить* (С. Чорнобривець). Такі діє-

слова у дослідників викликають зацікавлення передовсім тому, що дають змогу довідатись про життя українців, їхні професії, вид занять, організацію господарської діяльності тощо [10, с. 355–356].

Здатність до завершення дієслівної морфологічної транспозиції також виявляють іменники, що позначають соціальний стан, адміністративно-управлінські посади, рід служби та ін.: *козак* – *козакувати* (заст.), *отаман* – *отаманувати* (*отаманити*, зрідка), *гетьман* – *гетьманувати* (іст.), *полковник* – *полковникувати* (розм.), *сотник* – *сотникувати*, *гайдамака* – *гайдамакувати* (іст.), *голова* – *головувати*, *начальник* – *начальникувати* (розм.), *сторож* – *сторожувати* (*сторожити*), *старшина* – *старшинувати*, *ватажок* – *ватажкувати* (розм.), *війт* – *війтувати* і под., наприклад: *Рік після того Дорош козакував чесно* (Ю. Мушкетик); *Небагато Барабаш, гетьман молодий, гетьманував...* (Усна народна творчість). *Отож і судилось мені <...> полковникувати в Мирославі* (О. Ільченко). До цієї семантичної групи також варто зарахувати відіменникові дієслівні морфологічні деривати: *наймит* – *наймитувати*, *наймичка* – *наймичкувати*, *батрак* – *батракувати*, *старець* – *старцювати*, *жебрак* – *жебракувати* (розм.), *злидар* – *злидарювати* та ін., які характеризують осіб відповідно до умов прийняття їх на роботу, а також визначають їхнє матеріальне становище, дають змогу пізнати невільницьке життя українських селян за часів кріпацтва тощо, наприклад: *Опанас Трубенко <...> замолоду років зо два батракував у Фальцфейна в Каховці...* (О. Довженко); *Свир <...> наймитував по панських економіях* (П. Панч).

Ядро аналізованого семантичного класу поповнюють дієслівні транспозити, утворені від іменників на позначення: 1) родинного та вікового станів осіб: *баба* – *бабувати* (заст.), *вдова* (*удова*) – *вдовувати* (*удовувати*), *дівка* – *дівувати* (*дівочити*, діал.), *парубкувати* (*парубочити*, діал.), *сирота* – *сиротувати* (розм.), наприклад: *Ти вже виросла нівроку, уже й дівувала* (Т. Шевченко); *Сього чоловіка всі поважали змолоду. Як парубкував, поведе чорними бровами – дівчата сохнуть і дуріють* (Марко Вовчок); 2) людей за зовнішніми чи внутрішніми ознаками – позитивними або негативними: *блазень* – *блазнювати* (2 знач. перен., зневажл.), *господар* – *господарювати* (*господарити*, діал.), *гультяй* – *гультяювати*, *звідник* – *звідникувати*, *злодій* – *злодіювати*, *ледар* – *ледарювати*, *пан* – *панувати*, *розбишака* – *розбишакувати* (розм., рідко), *скнара* – *скнарувати* (*скнарити*), *хазяїн* –

хазяйнувати, шахрай – шахраювати та ін., наприклад: *Люди не ледарюють, та голова й спуску не дає ледарям* (О. Копиленко); – *Вас тільки чотири на все село й є, що день у день п'єте, гуляєте, розбишакуєте* (П. Мирний). За спостереженнями учених, деякі з аналізованих відіменникових дієслівних дериватів, а саме: *господарювати, хазяйнувати, панувати* – ще в українській мові XIV–XVIII ст. утратили свою первісну семантику «бути господарем», «бути хазяїном», «бути паном». У сучасній українській мові вони зафіксовані зі значеннями «вести добре господарство», «мати владу над ким- або чим-небудь» та ін. [16, с. 126], наприклад: *Будеш, батьку, панувати, поки живуть люди, поки сонце в небі сяє тебе не забудуть* (Т. Шевченко); *Годиною пізніше він уже господарював у роті* (О. Гончар).

Крім зазначених вище, до ядра аналізованого семантичного класу також зараховуємо дієслівні транспозити, що вказують на стосунки з людьми, оточенням, які названі твірними основами іменників зі значенням певних осіб тощо: *гість – гостювати, кум – кумувати, подруга – подругувати* (розм.), *товариш – товаришувати, ворог – ворогувати, приятель – приятелювати, староста – старостувати, батько – батькувати* (розм.), *боярин – бояринувати* (етн.), *дружка – дружкувати* (заст.), *свашка – свашкувати* (заст.) та ін., наприклад: *Колись у Парижі у 1848 році він з нею навіть приятелював* (О. Іваненко); *...Володимир остаточно повірив: гостював тут, у нього, справді Вітер, чарівний навійло-характерник* (В. Шевчук).

Відіменникові дієслівні транспозити на позначення найменувань взаємовідношень та зв'язків, що притаманні родинному життю людей, або почуттів, які вони виявляють до інших, перебувають на периферії аналізованих дієслівних лексем і характерні переважно для розмовного мовлення. Вони утворюються за одночасного приєднання суфікса *-а-* (зрідка *-и*) та постфікса *-ся*: *брататися, родичатися* (розм.), *родатися* (діал.), *куматися* (розм.), *сестритися* та ін., наприклад: *Братався друг, як з братом брат, Від Приазов'я до Карпат* (А. Малишко); *Дуже не хотілося Матвієві втручатися в сердечні справи сина, а родичатися з Гузирями – ще дужче* (С. Чорнобривець).

Другий семантичний клас відіменникових дієслівних морфологічних транспозитів пов'язаний з іменниками – назвами предметів. Це передовсім відсубстантивні дієслова, що утворені від іменникових основ на позначення знарядь і засобів праці за допомогою трьох

словотворчих суфіксів *-ува-*, *-и-* та *-а-*: *боронувати, коткувати, сапувати, свердлувати; косити, ралити* (діал.), *мотичити* (рідко), *свердлити; сапати, пиляти, пугати* та ін. Частина з аналізованих дієслівних утворень належить до сільськогосподарської термінологічної лексики і має безпосередній стосунок до тих знарядь та засобів, якими користувалися наші предки для обробітку землі в різні історичні періоди. Важливо зауважити, що одні вчені визнавали відіменниковий різновид словотвірної похідності частини з цих дієслів [7, с. 35; 15, с. 181; 2, с. 116–117; 6, с. 292], інші – тільки зіставляли дієслова зі співвідносними іменами [1, с. 278] або кваліфікували їхні відношення як взаємно однозначні [14].

До ядра аналізованого семантичного класу також належать дієслівні морфологічні транспозити, утворені за допомогою словотворчих суфіксів *-ува-* та *-и-* від твірних іменникових основ на позначення речовини, матеріалу, призначеного для покривання чогось, обробляння поверхні чого-небудь тощо: *бальзамувати, бронзувати, ваксувати, вапнувати* (2 знач.), *воскувати, цементувати* (2 знач.); *вапнити, вощити, вохрити, золотити* (1 знач.), *сріблити* (1 знач.), *крохмалити, смолити* та ін. Дієслівні словотвірні типи із суфіксами *-ува-* та *-и-*, що виражають указані словотвірні значення, в сучасній українській мові належать до найбільш продуктивних. Дієслова такого зразка утворюють спільнокореневі пари лише зрідка. Важливо зауважити, що первинні значення деяких відіменникових дієслівних транспозитів, зокрема: *золотити, сріблити* «покривати золотом, сріблом», послугували для виникнення вторинних, іноді навіть переносних значень «освітлюючи, надавати чому-небудь золотистого кольору, відтінку» і «перен. Робити привабливим, прикрашати»; «надавати чому-небудь кольору і блиску срібла (про іній, світло місяця і т. ін.)» і «перен. Робити сивим», наприклад: ...*сонечко гай золотило*... (Т. Шевченко); ...*його власні мислі та думи золотили перед ним увесь світ* (І. Франко); *Проміння краплі сріблить дивно І сяє на листках* (М. Рильський); *Сивина все більше й більше сріблила волосся на його голові* (С. Склярєнко). Характерно, що аналізовані вторинні, похідні, значення свідчать про послаблення семантичних зв'язків між вихідними іменниками та похідними дієсловами, що дає змогу констатувати про розвиток власне-дієслівного семантичного потенціалу.

На цікаві міркування про дериваційні особливості дієслів, що по-стали від іменників – назв предметів, натрапляємо в сучасних грама-

тичних описах [2, с. 116–117; 6, с. 292]. За спостереженнями українських граматистів, на дієслівні морфологічні транспозити найчастіше перетворюються ті іменники, що передбачені семантико-синтаксичною валентністю вихідних дієслів. Це звичайно іменники на позначення знарядь та засобів дії, наприклад: *обробляти бороною* → *боронувати*; *обробляти дисками* → *дискувати*, *покривати асфальтом* → *асфальтувати*, *покривати золотом* → *золотити* та ін. Такі похідні дієслова, на переконання І. Р. Вихованця, перебувають «на межі між морфологізованим і семантичним виявом відіменникової вербалізації» [2, с. 116]. Вони виникли на основі дієслівно-іменникових сполук внаслідок редуції дієслівного компонента, заміщення його дієслівним суфіксом, що приєднується до іменникового кореня. За таких умов орудний відмінок формує кореневу морфему похідного дієслова, а суфікс сигналізує про предикатний характер дієслівної лексеми, що дає змогу членувати відіменникові дієслівні морфологічні транспозити «на дві чітко відмежовані частини: лексичну, репрезентовану вихідним іменником, і граматичну, представлену дієслівним суфіксом, який вказує на дієслівний характер слова, а отже, на семантику дії і пов'язані з нею типові формально-синтаксичні та семантико-синтаксичні функції» [2, с. 116–117].

Відіменникові дієслівні морфологічні транспозити в семантико-синтаксичній структурі речення заступають позиції предикатів стану або предикатів дії. Похідні дієслівні компоненти із семантикою стану на зразок *учителювати*, *мірошникувати*, *парубкувати*, *козакувати* і под. становлять окремий різновид предикатів стану, дериваційною базою яких стали іменники на позначення людей за професією, видом занять, соціальним становищем тощо. Їм властивий звичайно такий самий валентний актантний потенціал, що й вихідним синтаксично вербалізованим іменникам. У типових виявах відіменникові дієслівні морфологічні транспозити із семантикою стану, як і їхні вихідні компоненти, належать до одновалентних сполук, оскільки відкривають лише одну залежну актантну позицію – лівобічну семантико-синтаксичну позицію суб'єкта стану, морфологічно експліковану називним відмінком, пор.: *Свир* <...> *наймитував*... (П. Панч) і *Свир був наймитом*; ...*він* [Косінський.– І.М.] *гетьманував* (І. Ле) і *Він був гетьманом*. Специфіка предикатів стану в їхній сполучуваності з актантом у семантико-синтаксичній позиції суб'єкта, маркованій звичайно назвами істот, переважно осіб: *Богданко козакує* (В. А. Шев-

чук); [Шпачиха. – І. М.] <...> *бабувала* (О. Гончар); ...*лев* *господарює* (Усна народна творчість). Важливо зауважити, що в граматичній системі української мови також співіснують як синонімічні реченнєві побудови на зразок *Він працював учителем* і *Він учителював*, порівняльний аналіз яких засвідчує кореляцію ознак динамічності / статичності, що мають безпосередній вплив на рівень активності актанта у семантико-синтаксичній функції суб'єкта. Низька «концентрація» цієї ознаки пов'язана зі зниженням валентних актантних потужностей аналізованих відіменникових дієслівних морфологічних транспозитів, що утворюють мінімальні, проте достатні з семантичного та формального погляду структури, у яких йдеться не про конкретну дію, а про кваліфікацію, характеристику суб'єкта. Таке семантично елементарне речення, сформоване одновалентним предикатом стану, виявляє співвідносність із власне-формально-синтаксичним різновидом елементарного простого речення, складниками якого є лише необхідні з формального погляду головні члени речення, тобто предикативний мінімум [4, с. 105].

Відіменниковим дієслівним морфологічним транспозитам із семантикою дії на зразок *боронувати*, *коткувати*, *ралити* і под., що виникли на основі дієслівно-іменникових сполук, на відміну від вихідних предикатів дії притаманний нижчий рівень активності, оскільки в типових виявах вони не передбачають правобічного актанта в семантико-синтаксичній позиції об'єкта, а орієнтовані лише на активного виконавця дії – суб'єкта. Так, у реченнєвій конструкції *Батько боронує* відіменниковий дієслівний морфологічний транспозит виражає дію узагальнено, за семантичним наповненням він подібний до дієслів абсолютивної семантики, що поєднуються лише з суб'єктом і належать до ситуативно одновалентних одиниць. Необов'язковість наявності актанта в семантико-синтаксичній функції об'єкта пов'язана з нейтралізацією семантичних компонентів дії, «абсолютизацією» дієслівної ознаки. За таких і подібних умов речення стає абстракцією, яка співвідносна з конкретними діями, проте не збігається з ними. Своєрідність семантики таких конструкцій дає змогу науковцям «говорити про перехідні зони між предикатами дії та предикатами стану» [3, с. 95].

Для деяких відіменникових предикатів дії на зразок *золотити*, *сріблити* та ін. характерна двовалентна актантна потужність. Двомісність валентної рамки зумовлена звичайно особливостями їхньої

семантики. Крім лівобічної семантико-синтаксичної позиції суб'єкта, що позначає активного виконавця дії, такі предикати прогнозують правобічну позицію об'єкта – компонента, на який спрямована дія, наприклад: *Ювелір золотив прикраси; Сивина <...> сріблила волосся...* (С. Склярєнко). Отже, зазначені предикати дії орієнтовані на два актанти – лівобічний суб'єктний і правобічний об'єктний, кожному з яких притаманне специфічне семантичне наповнення та морфологічне оформлення. Вони вступають у змістовий зв'язок із певними семантичними класами іменникових лексем. У семантико-синтаксичній позиції суб'єкта перебувають компоненти на позначення істот, що є активними виконавцями дії. За переносного вживання аналізованих предикатів дії суб'єктна функція закріплена за субстанційними синтаксемами – назвами неістот. Семантико-синтаксична позиція об'єкта маркована звичайно іменниковими компонентами – назвами предметів.

У структурі семантично елементарного речення лівобічний і правобічний актанти позначають реальну предметність і мають облігаторний вияв. Актант у семантико-синтаксичній функції суб'єкта, який перебуває у валентній рамці двовалентних відіменникових дієслівних транспозитів із семантикою дії, має таке ж саме формальне вираження, що й суб'єктний актант, зумовлений валентним потенціалом одновалентних відіменникових дієслівних транспозитів, оскільки центральну зону його морфологічної експлікації становить називний відмінок. Морфологічний діапазон об'єктного актанта, за рахунок якого розширено валентну рамку двовалентних відіменникових дієслівних морфологічних транспозитів на позначення дії, незначний. У зону правобічної валентності цих предикатів потрапляє найчастіше знахідний безприйменниковий відмінок, який у граматичній структурі української мови кваліфікують як спеціалізований відмінок об'єкта [3, с. 119]. З формально-синтаксичного погляду двовалентні відіменникові дієслівні транспозити структурують розширений різновид елементарних простих речень, у яких поряд із головними членами речення функціонують другорядні члени речення, які прийнято тлумачити не з семантико-синтаксичного, а формально-синтаксичного погляду, відповідно до предикативного та підрядного зв'язків [4, с. 105–111]. Валентним потенціалом аналізованих предикатів передбачено розширену трикомпонентну підметово-присудкову конструкцію з одним правобічним керованим другорядним членом речення. Всі інші компоненти простого речення, що не зумовлені ва-

лентною актантною деривацією предикатів, слугують для його семантичного ускладнення, наприклад: *Вечірнє сонечко гай золотило...* (Т. Шевченко). У структурі такої ускладненої конструкції вирізняємо основне (немодифіковане) елементарне просте речення і компонент синтаксемної природи, витворений з іншого вихідного елементарного простого речення.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, процес морфологічного завершення відіменникової дієслівної аналітичної синтаксичної транспозиції складний і вибірковий. Він звичайно зумовлений особливостями семантики синтаксично вербалізованих іменників та обмеженим потенціалом дериваційних афіксальних засобів. Здатність до морфологізації виявляють передовсім ті предикативно зафіксовані іменники, що позначають професію, вид занять, уподобання, родинне, соціальне становище, знаряддя та засоби праці тощо. З-поміж афіксальних засобів найбільшу продуктивність виявляє дієслівний суфікс *-ува-*. У перспективі плануємо докладне вивчення інших різновидів дієслівних морфологічних переходів.

Література

1. Авилова Н.С. К вопросу о суффиксальном образовании русского глагола в XVIII в. // Материалы и исследования по истории русского литературного языка. – М. : Изд-во АН СССР, 1951. – Т. 2. – С. 253–283.
2. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1988. – 256 с.
3. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 222 с.
4. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
5. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.
6. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська ; за ред. І. Вихованця. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
7. Возний Т. М. Словотвір дієслів в українській мові у порівнянні з російською та білоруською / Т. М. Возний. – Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті вид. об'єднання «Вища школа», 1981. – 187 с.
8. Габай А. Ю. Синтаксична прислівникова транспозиція в сучасній українській літературній мові / А. Ю. Габай. – К. : Ін-т укр. мови ; Вид. дім Дмитра Бураго, 2011. – 232 с.
9. Городенська К. Г. Морфологізація транспозиційних переходів слів / К. Г. Городенська // Теоретичні проблеми граматики. – Донецьк : ДонДу, 1995. – С. 51–61.

10. Городенська К. Г. Дії та стани похідних дієслів як джерело пізнання історії та культури українського народу / К. Г. Городенська // Відображення історії та культури народу в словотворенні : доп. 12 Міжнар. наук. конф. Комісії зі слов'ян. словотворення при Міжнар. комітеті славістів (25–28 трав. 2010 р., Київ) / [упоряд. та наук. ред. Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловської]. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 355–364.
11. Гуйванюк Н. В. Функціональна транспозиція в синтаксисі / Н. В. Гуйванюк // Лінгвістичні студії : [зб. наук. пр.] / укл. : А. Загнітко (наук. ред.) [та ін.]. – Донецьк : Дон НУ, 2001. – Вип. 7. – С. 85–91.
12. Загнітко А. П. Структурна і функційна типологія синтаксичної деривації / А. П. Загнітко // Відображення історії та культури народу в словотворенні : доп. 12 Міжнар. наук. конф. Комісії зі слов'ян. словотворення при Міжнар. комітеті славістів (25–28 трав. 2010 р., Київ) / [упоряд. та наук. ред. Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловської]. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 382–392.
13. Костусяк Н. М. Синтаксична вербалізація відмінкових і прийменниково-відмінкових форм іменників у сучасній українській літературній мові / Н. М. Костусяк // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер. : Філологічні науки. Мовознавство. – 2014. – № 2 (279). – С. 117–123.
14. Мейе А. Общеславянский язык / А. Мейе ; [пер. и примеч. проф. П. С. Кузнецова]. – М. : Изд-во иностр. л-ры, 1951. – 492 с.
15. Словотвір сучасної української літературної мови. – К. : Наук. думка, 1979. – 406 с.
16. Штанденко У. М. Відіменний суфіксальний словотвір дієслів у староукраїнській мові XIV–XVIII ст. / У. М. Штанденко. – К. : Ін-т укр. мови НАН України, 2008. – 208 с.

References

1. Avilova N. S. K voprosu o suffiksalmom obrazovanii russkoho hlahola v XVIII v. / N. S. Avilova // Materialy i issledovaniia po istorii russkoho literaturnoho yazyka. – М. : Izd-vo AN SSSR, 1951. – Т. 2. – С. 253–283.
2. Vykhovanets I. R. Chastyny movy v semantyko-hramatychnomu aspekti / I. R. Vykhovanets. – К. : Nauk. dumka, 1988. – 256 s.
3. Vykhovanets I. R. Narysy z funktsionalnoho syntaksysu ukrainskoi movy / I. R. Vykhovanets. – К. : Nauk. dumka, 1992. – 222 s.
4. Vykhovanets I. R. Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys : pidruchnyk / I. R. Vykhovanets. – К. : Lybid, 1993. – 368 s.
5. Vykhovanets I. R. Semantyko-syntaksychna struktura rechennia / I. R. Vykhovanets, K. H. Horodenska, V. M. Rusanivskyi. – К. : Nauk. dumka, 1983. – 219 s.
6. Vykhovanets I. R. Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy: Akadem. hramatyka ukr. movy / I. Vykhovanets, K. Horodenska ; za red. I. Vykhovantsia. – К. : Univ. vyd-vo "Pulsary", 2004. – 400 s.
7. Voznyi T. M. Slovotvir diiesliv v ukrainskii movi u porivnianni z rosiiskoiu ta biloruskoiu / T. M. Voznyi. – Lviv : Vyd-vo pry Lviv. derzh. un-ti vyd. obiednannia "Vyshcha shkola", 1981. – 187 s.

8. Habai A. Iu. Syntaksychna pryslivnykova transpozysiiia v suchasniï ukrainiskii literaturnii movi / A. Iu. Habai. – K. : In-t ukr. movy ; Vyd. dim Dmytra Buraho, 2011. – 232 s.
9. Horodenska K. H. Morfolohizatsiia transpozysiiinykh perekhodiv sliv / K. H. Horodenska // Teoretychni problemy hramatyky. – Donetsk : DonDu, 1995.– S. 51–61.
10. Horodenska K. H. Dii ta stany pokhidnykh diiesliv yak dzherelo piznannia istorii ta kultury ukrainского narodu / K. H. Horodenska // Vidobrazhennia istorii ta kultury narodu v slovotvorenni : dop. 12 Mizhnar. nauk. konf. Komisii zi slovian. slovotvorennia pry Mizhnar. komiteti slavistiv (25–28 trav. 2010 r., Kyiv) / [uporiad. ta nauk. red. N. F. Klymenko i Ye. A. Karpilovskoi]. – K. : Vyd. dim Dmytra Buraho, 2010. – S. 355–364.
11. Huivaniuk N. V. Funktsionalna transpozysiiia v syntaksysi / N. V. Huivaniuk // Linhvistychni studii : [zb. nauk. prats] / ukl. : A. Zahnitko (nauk. red.) [ta in.]. – Donetsk : Don NU, 2001. – Vyp. 7. – S. 85–91.
12. Zahnitko A. P. Strukturna i funktsiina typolohiia syntaksychnoi deryvatsii / A. P. Zahnitko // Vidobrazhennia istorii ta kultury narodu v slovotvorenni : dop. 12 Mizhnar. nauk. konf. Komisii zi slovian. slovotvorennia pry Mizhnar. komiteti slavistiv (25–28 trav. 2010 r., Kyiv) / [uporiad. ta nauk. red. N. F. Klymenko i Ye. A. Karpilovskoi]. – K. : Vyd. dim Dmytra Buraho, 2010. – S. 382–392.
13. Kostusiak N. M. Syntaksychna verbalizatsiia vidminkovykh i pryimennykovo-vidminkovykh form imennykiv u suchasniï ukrainiskii literaturnii movi / N. M. Kostusiak // Nauk. visn. Skhidnoievrop. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky. Ser. : Filolohichni nauky. Movoznavstvo. – 2014. – № 2 (279). – S. 117–123.
14. Meie A. Obshch斯拉vianskii yazyk / A. Meie ; [per. y pry mech. prof. P. S. Kuznetsova]. – M. : Yzd-vo ynostr. l-ry, 1951.– 492 s.
15. Slovotvir suchasnoi ukrainiskoi literaturnoi movy. – K. : Nauk. dumka, 1979. – 406 s.
16. Shtandenko U. M. Vidimennyi sufiksalny slovotvir diiesliv u staroukrainiskii movi XIV–XVIII st. / U. M. Shtandenko. – K. : In-t ukr. movy NAN Ukrainy, 2008. – 208 s.

Мельник Ирина. Отсубстантивная глагольная морфологическая транспозиция в грамматической структуре украинского языка. В статье целостно исследована отсубстантивная глагольная морфологическая транспозиция. Выявлены причины возможности/невозможности морфологического завершения отсубстантивной глагольной аналитической синтаксической транспозиции. Выделены и подробно охарактеризованы семантические группы синтаксически вербализованных существительных, способных к морфологизованным глагольным преобразованиям. Проанализированы особенности семантики глагольных морфологических транспозитов, образованных от основ имен существительных с помощью специальных аффиксальных морфем. Выяснены степени производительности глагольных словообразовательных аффиксов как регуляторов морфологизации предикативно представленных форм имен существительных. Исследованы особенности создания глагольных морфологических транспозитов от существительных обозначающих существа, а также от существительных – названий предметов. Охарактеризованы отсубстантивные глагольные морфоло-

гические образования в формально-синтаксической и семантико-синтаксической структуре предложения. Определен валентный актантный потенциал рассматриваемых дериватов.

Ключевые слова: существительное, глагол, транспозиция, глагольная аналитическая синтаксическая транспозиция, глагольная морфологическая транспозиция, транспозит, аналитическая синтаксическая морфема-связка, суффикс.

Melnyk Iryna. Nominal Verbal Morphological Transposition in Grammatical Structure of the Ukrainian Language. The article deals with the complex investigation of nominal verbal morphological transposition. The reasons of possibility/impossibility of morphological completion of nominal variety of verbal analytical syntactic transposition are determined. The semantic groups of syntactically verbalized nouns, capable of morphological verbal transformations, are singled out and characterized in details. The main features of the semantics of verbal morphological transpozits, which were created from nominal principles for assistance of special affix morphemes are analyzed. The degree of productivity of verbal formative affixes as the regulators of morphologization, which are predicative submitted by noun forms, are established. The features of the creation of verbal morphological transpozits from the nouns denoting beings and names of objects are traced. Nominal verbal morphological formations due to formal-syntactic and semantic-syntactic linguistic structures are characterized. The valence actant potential of analyzed derivatives is determined.

Key words: noun, verb, transposition, verbal analytical syntactic transposition, verbal morphological transposition, transpozits, analytical syntactic linking morpheme, suffix.

УДК 811.161.2'271.1:070(477.82)«20»

Іванна Мислива-Бунько

ФУНКЦІОНУВАННЯ РОСІЯНІЗМІВ У МОВІ ВОЛИНСЬКИХ МАС-МЕДІА ХХІ СТОЛІТТЯ

*Які слова страхітливі – дволикість,
дворушництво, двозначність, двоєдушність!
Двомовність – як роздвоєне жало.
Віки духовної руйнації.
Змія вжалила серце нації.*

Ліна Костенко

Проаналізовано культуру мови волинських ЗМІ, з'ясовано причини низького рівня мовної компетентності мас-медіа: неосвіченість журналістів і редак-